

Lletres de Girona

A, b, c i d són les primeres lletres de l'abecedari intocable. Però a Girona, l'escultor Torres Monsó va voler trencar aquest ordre tan monòton, i d'aquesta voluntat en va resultar una obra genial i molt estimada, *Les lletres toves*, a la plaça de Pompeu Fabra: a, b, c, q. Aquesta obra, tan a tocar del sentiment ciutadà, és l'al·licient per enfilars un reportatge sobre moltes lletres que ens fan companyia. Entre aquestes, però, també n'hi ha que són dures.

Text i fotos > **JORDI DALMAU**, periodista

L'any 2022 es va escaure el centenari de la restauració del popular edifici de "la Caixa" del pont de Pedra, a Girona, un projecte de l'arquitecte Rafael Masó, que hi va incloure, a sota de la cornisa, un detall literari: són unes paraules d'Horaci, poeta llatí del segle I, en l'idioma original, que enalteixen la virtut de l'estalvi. La professora de llatí Dolors Condom en va fer un perfecte estudi divulgatiu i una traducció en el número 157 de la REVISTA DE GIRONA (març-abril de 1993). Les paraules d'Horaci presenten dos

inconvenients perquè la gent les conegui: l'altura de l'edifici i la llengua. Seria excel·lent poder celebrar aquell centenari fent-ne la traducció, i dissenyar una estela ben digna per situar-la a la vista del vianant, a la mateixa zona original. Aquesta iniciativa ha estat proposada per l'associació Amics de la UNESCO de Girona, que l'està tramitant juntament amb la Fundació Casa Masó.

Amb aquesta voluntat d'aturar-nos a llegir, us suggerim una ruta que no pretén servir de registre, sinó d'espigolada divulgativa.

Vint segles després d'Horaci, tenim altres lletres nostrades a la ciutat. Fages de Climent té un sonet, just al final de l'Onyar, escrit damunt ceràmica i titulat *Xipressos*, que empadrona aquests arbres a Girona i els qualifica de «pinacles catorzens d'un verd obscur d'alfals, | al caire bru de l'absis, la torre o la capella». De Josep Pla es recorda aquell «primer gran xoc de la meua vida», durant la seva joventut, en què «Girona se'ns presenta sobre l'arc de la tartana, amb tota la seva impressionant monumentalitat». Aquest text es pot llegir a l'escultura dedicada a

>> A, b, c, q, escultura de Torres Monsó.

l'escriptor a la plaça del mateix nom. Salvador Espriu es fa present amb unes lletres que es volen fondre per acompanyar el seu lament: «Sense recança miro com s'esborra el meu país». Les pàgines de ferro de l'escultura són a la plaça del nom del poeta.

Amb aquest tast de lletres qualificades, ens podem preguntar per què la Devesa de Girona, amb tanta literatura com ha generat, no té cap mostra d'aquelles estimacions d'antologia, cap presència de literatura en pedra. Ni això, pobra Devesa.

L'ús del català va haver de superar serioses dificultats els anys següents al 1939, en què l'autoritat n'exercia la censura més rigorosa. Aquella època ha quedat recordada per sempre, perquè quan els retocs a lletres i paraules els ha de fer l'escarpra del picapedrer, el resultat és ben visible. Aquest és el cas de l'escaló de l'altar de la Mare de Déu del Remei, a la basílica de Sant Feliu. I una altra «correcció a l'escarpra» es veu al Col·legi Verd, al carrer de Lorenzana, on el picapedrer va haver de canviar *any* per *año* a l'escut de pedra que recorda la inauguració del centre (any 1932). Un altre testimoni d'aquells

L'ús del català va tenir serioses dificultats aquells anys següents al 1939, en què l'autoritat n'exercia la censura més rigorosa. Aquella època ha quedat recordada per sempre, perquè quan els retocs a lletres i paraules els ha de fer l'escarpra del picapedrer, el resultat és ben visible. Aquest és el cas de l'escaló de l'altar de la Mare de Déu del Remei, a la basílica de Sant Feliu.

>> Edifici de "la Caixa", amb una inscripció d'Horaci.

>> Monument a Carles Rahola, a la rambla de la Llibertat.

>> Placa històrica del carrer d'Anselm Clavé.

>> La placa del sometent, al monument del Lleó.

bufaruts lingüístics és a la Casa Colomer, al carrer de Barcelona, 7: el nom de *Joaquim* va haver de passar per l'adreçador i el varen fer acabar en *n*. Anys després es va tornar a coure una rajola «original», i ara mateix es pot apreciar una lletra *m* molt ben recuperada, pletòrica, i s'aprecia que és la més jove de les seves germanes de rètol.

La duresa d'algunes lletres

Les paraules de Carles Rahola que es llegeixen en el seu monument a la rambla de la Llibertat són tan emblemàtiques com dures: «[...] que no torni a aixecar-se el patíbul en el clos august de la noble i estimada Girona ni en qualsevol altre indret del món». Per paradoxes de la vida, aquell patíbul es va tornar a aixecar en una tàpia del cementiri de Girona, on Carles Rahola va ser afusellat.

A més, Girona guarda memòria dels fets bèl·lics i els fixa amb les lletres. Al vell baluard de Sant Francesc, de la muralla de la ciutat, s'alça el monument *Als herois de 1808 i 1809*. Un punt neuràlgic. Però abans d'aixecar la mirada, cal observar tres làpides adossades que recorden noms, cognoms, dates, artillers i herois, i cal apreciar-hi també l'única expressió en català que hi ha al monument: és el record dels sometents, amb el seu lema: «Pau, pau i sempre pau». I quan la mirada arriba a dalt del monument, el lleó hi posa la seva imatge seriosa, tot certificant aquells episodis.

A un altre tipus de duresa es refereixen les paraules de la façana de l'església de la Pietat, al barri del Pont Major: a la dels aiguats que històricament ha sofert Girona. Es tracta del record esculpit d'un dia desgraciat, el 3 de novembre de 1617: l'aigua va arribar a una altura de setze pams, és a dir, a 3,20 metres; varen dir que allò era «l'aiguada del diluvi». Les lletres d'un altre relleu situat a la plaça del Vi dedicat als Quatre Sants Màrtirs de Girona: Germà, Just, Paulí i Scici, esculpides en pedra, també rememoren un altre aiguat, el del 14 de juny de 1484, en què «l'aigua va portar la palanca a aquest lloc. L'aiguat va arribar a més de tres colzes i va cessar d'una manera admirable». Al carrer de les Ballesteries, a més, hi ha uns recordatoris senzillament pintats a la pedra que indiquen l'altura de diverses riuades.

Girona guarda memòria dels fets bèl·lics i els fixa amb les lletres. Al vell baluard de Sant Francesc, de la muralla de la ciutat, s'alça el monument *Als herois de 1808 i 1809*. Però abans d'aixecar la mirada, cal observar tres làpides adossades que recorden noms, cognoms, dates, artillers i herois.

>> Monument a Josep Pla.

Unes lletres més amables

Fa més de quatre segles que a Girona es va fundar una universitat. La plaça de Sant Domènec és presidida per la portalada que ho recorda, amb un escut dels Àustries i un parell d'àngels que n'aixequen acta, un conjunt amb un disseny molt elegant. Les seves paraules, ara mateix, resulten profètiques: «El 1561 els pares jurats gironins funden sagrades aules i pregunuen a Déu que faci créixer la nostra obra en tot temps».

Entre les lletres de Girona tenim alguna joia per polir i poder-ne presu-

mir, doncs. N'és un exemple la làpida en llatí (i deteriorada, ja que data de l'any 1525) situada a la font de la Mare de Déu de la Pera. Relata el camí difícil de l'aigua de la font, que ja rajava al segle XVI; en va fer una traducció el doctor Jaume Marquès Casanovas. La font acaba així la seva biografia: «Si et complauen les coses costoses en excés, joiós beuràs eixa aigua de molt lluny transportada; si t'abelleix allò que a tu no et costa res, beu-ne tranquil·lament, tu la tens regalada».

Hi ha dos monuments a Girona que expliquen amb mots detallistes la di-

versitat quant al finançament de la creació artística: el dedicat a Fidel Aguilar, als jardins de la Devesa, diu al peu que «fou costejat per subscripció popular». Ben diferent del monument a Álvarez de Castro, a la plaça de la Independència, on el bronze certifica que va ser una generositat de Fernando Puig Gibert, elaborada el 1894, amb un retard de vuitanta-cinc anys respecte de la data final dels setges, 1809. Dues versions, doncs, del compromís generós de la ciutadania.

Tenim, a més, una placa de carrer que és la més bona narradora de tot el

>> L'església del Pont Major recorda els 3,20 metres d'un aiguat.

>> Façana de Les Àligues, a la Universitat de Girona.

>> A de cinema, una fita que indica el camí cap al museu d'aquest art.

>> La columna, l'enciclopèdia de la nostra història.

nomenclàtor, ja que ostenta un text generós en detalls. És al carrer de Josep Anselm Clavé, una lloseta amb grafia pròpia de l'any 1906. L'altre detall és que, tot i estar escrita en català, no va ser destruïda per la persecució lingüística; més rarsa, encara, perquè al mateix carrer hi havia llavors un quarter de la Guàrdia Civil.

Una altra curiositat es llegeix a una placa del barri de Montilivi, al carrer

d'Àngel Serradell i Pérez, que en detalla, al peu: «comunista i sindicalista». Potser és l'única placa que expressa directament el partit polític d'una persona.

Més dades: a Girona tenim dos recordatoris de noms corresponents a temps anteriors que actualment serien polèmics. L'un és el nom d'un rei d'Espanya (posterior a 1714) que va anar clarament contra Catalunya, i té un monòlit al barri de Pedret en agraïment per haver procurat una millora del camí. L'altre nom és el d'un governador civil de Girona (1945-1956) que s'havia destacat en l'acció de reprimir; el seu nom es pot llegir a una placa de la font de la Mare de Déu de la Pera.

Si enlairem la vista, podem veure aquella *A de cinema*, tota enfilada allà

al barri del Mercadal, com un anunci que la projecció del nostre alfabet comunitari sempre està a punt de començar.

Acabem el passeig als jardins de Pedret per llegir-hi les incomptables paraules de la *Columna de la història de Girona*, obra de Domènec Fita, com un artístic pal de paller de la nostra història. Lletres i més lletres que el fil de la vida ha anat apilonant aquí, fins a culminar amb aquelles de Salvador Espriu, com un desig de la mateixa ciutat: «en l'ordre i en la pau, en el treball, en la difícil i merescuda llibertat». Un punt de lectura sensible, aquesta columna, que com va expressar Narcís-Jordi Aragó, «és un monòlit que resumeix el passat de Girona i un dit alçat enlaire que assenyala l'horitzó del futur».

>> Sonet de Fages de Climent.

>> Altar de la Mare de Déu del Remei i correcció del picapedrer.

